

MARIA ANDERSSON

"ETT KLASSISKT BARNBIBLIOTEK ÄR OCKSÅ EN NATIONAL- TILLGÅNG"

Redaktionella värderingar vid utgivningen av
Barnbiblioteket Saga

TFL 2024:3-4. KANON OCH NATION

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v5i3-4.51436>

ISSN: 2001-094X

– Kanon och nation –

Copyright © 2024 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

När den tvåhundra boken publicerades i Barnbiblioteket Saga 1941 fick jubileet stor medial uppmärksamhet. I recensioner och artiklar reflekterade ett antal skribenter över den stora betydelse som bokserien haft såväl för dem personligen som på ett nationellt plan. Eva von Zweigbergk i *Dagens Nyheter* betonade att ”man kan nog knappast överskatta barnbiblioteket Sagas betydelse för svenska barns läsning under mer än fyrtio år” och avrundade sin text med att fastslå: ”Ett klassiskt barnbibliotek är också en nationaltillgång.”¹ Beskrivningarna synliggör den status Barnbiblioteket Saga hade vid mitten av 1900-talet, men även att barnlitteraturen ansågs ha en viktig samhällsfunktion – en bokserie av hög kvalitet kunde till och med utgöra en tillgång för nationen. ”Nationaltillgång” bör här inte förstås som en fostran i svenskhet eller svensk kultur, utan uttrycket åsyftar en bred strävan efter kunskap och bildning. Utifrån sina läsminnen från sekelskiftets början menade Henry Peter Matthiis att Barnbiblioteket Saga gav hans generation ”den första kännedomen om världslitteraturen och alla de gångna tidernas, hela mänsklig-hetens diktning”.² Även andra artiklar beskriver likartade positiva läsupplevelser från barndomen, men i flera fall med en kritisk udd riktad mot samtidens ungdomsläsning och en kommersiell bokmarknad. Bokserien framställs som en välgörande motvikt till tidens ytlighet och ”ett kriterium på alltigenom god barnboksstandard”.³

Barnbiblioteket Saga utgör en av Sveriges mest långlivade barnbokserier. Den första volymen publicerades på Svensk läraretidnings förlag 1899 och serien bestod av 577 volymer när den avslutades i början av 1970-talet. Trots att Barnbiblioteket Saga framför allt har blivit ihågkommet för sin utgivning av bearbetade klassiker och sagosamlingar fanns en stor variation i bokurvalet. Serien innehöll

såväl äldre och nytutgiven skönlitteratur i många genrer som faktaböcker om olika ämnen. Syftet var att fungera läsfrämjande och tillhandahålla god litteratur för unga till ett överkomligt pris. På så vis eftersträvade redaktionen att nå läsare från alla samhällsklasser. Satsningen utgjorde också en reaktion mot en alltmer utbredd kommersialisering av barn- och ungdomskulturen. Genom ett nära samarbete med folkskollärarkåren säkrades en snabb, stor och varaktig spridning: urvalet gjordes av lärare, volymerna marknadsfördes mot skolor och skolbibliotek, och lärare fungerade som kommissionärer, vilket innebar att de gjorde reklam för och tog upp subscriptionsfrågor från eleverna. Bokserien kom dessutom att utgöra en stomme i många av de skolbibliotek som startades under 1900-talets första hälft.⁴

Frammot mitten av 1900-talet hade Barnbiblioteket Saga nått en etablerad ställning och, som framgår av firandet av den tvåhundra volymen, associerades böckerna med kvalitet, bildning och tradition. Samtidigt genomgick bokserien under denna period flera förändringar. Sara Kärrholm har visat att det skedde en differentiering av utbudet, genom att flera underserier skapades inom Barnbiblioteket Saga och böckerna började marknadsföras mot olika målgrupper utifrån ålder och kön. Förändringen handlade dels om att bokserien hade blivit så omfattande att läsarna behövde vägledning för att hitta de böcker som kunde tänkas tilltala just dem, dels om en expanderande barnboksmarknad där en tydligare profilering och nischning krävdes för att böckerna skulle nå fram till sin publik.⁵ Parallellt utprovades nya genrer, såsom litteratur för nybörjarläsare och hybridböcker, i önskan att erövra fler målgrupper.⁶ Förlaget strävade således efter att förnya sig, men också bygga vidare på tidigare framgångar och bibehålla bokseriens goda rykte. Det skedde bland annat genom en särskild klassikerutgivning i underserierna Pelarböckerna (1958–1971) och Sagas berömda böcker (1966–1988).⁷ Marknadsanpassningen av utbudet genom tydligare nischning antyder att också Barnbiblioteket Saga rättade sig efter kommersiella hänsyn. När engagemanget från lärarkåren försvagades under 1900-talets gång, kom bokserien i allt högre grad att delta i den fria marknad som den från början var tänkt att utgöra ett alternativ till.⁸

I denna text kommer jag att med utgångspunkt i manuskriptutlåtanen diskutera vilka hänsyn och värderingar som styr urvalet

av klassiker i Barnbiblioteket Saga under 1950- och 1960-talen. Skälet till att jag fokuserar på denna period är delvis pragmatiskt, i och med att det framför allt är från den tiden som det finns bevarade lektörsomdömen.⁹ Samtidigt kan detta material bidra till att belysa ett lite undersökt men kritiskt skede i bokseriens historia. Jag har valt att undersöka klassikerutlåtanden, eftersom dessa böcker tycks ha haft större betydelse för Barnbiblioteket Sagas eftermäle än de mer nyskapande satsningarna. Utgivningen av framför allt vuxenlitterära klassiker har också en tydlig koppling till kanonbildning. Som flera forskare har påpekat har bearbetningar från vuxenlitteraturen ofta tillskrivits hög status i barnkulturella sammanhang och ingår som en central del i en barnbokskanon.¹⁰

En barnlitterär kanon

När kanoniseringsprocesser diskuteras i modern forskning betonas vanligen att det finns flera parallella och överlappande kanoner och kanonbegrepp; de utgår från olika kriterier och kan ha skilda mål.¹¹ Barn- och ungdomslitteraturen är ett exempel på det. Under stora delar av 1900-talet var barn- och ungdomsböcker till största delen exkluderade från en allmänlitterär kanon. De ansågs inte motsvara de krav på konstnärlighet och komplexitet som den ”riktiga” litteraturen förväntades uppfylla. Trots det kunde barn- och ungdomslitteratur värderas högt och anses vara av största vikt, men den betraktades då som något annorlunda och bedömdes enligt delvis andra kriterier. Inom fältet utformades en egen kanon som utgick från likartade estetiska krav som den vuxenlitterära kanonen, men som också tog hänsyn till barns läsfärdighet och föreställningar om vad barn ville eller – enligt de vuxna förmedlarna – borde läsa.¹²

I Sverige börjar en separat barnlitterär kanon formeras kring sekelskiftet 1900, vilket kan anas genom en framväxande barnbokskritik, en livaktig debatt om vad som utgjorde god barnlitteratur och listor över böcker som borde finnas på barnens bokhyllor.¹³ Frågan om vad barn skulle läsa var förstås inte ny, men en ökad barnlitteraturutgivning och en mer utpräglad uppdelning av bokmarknaden i högt och lågt gjorde ämnet mer angeläget. Barnbiblioteket Saga spelade en viktig roll i främjandet och befastandet av ett specifikt urval, även

om långt ifrån alla utgivna volymer har gjort ett bestående avtryck i litteraturhistorien. Berättelserna fanns i många fall sedan tidigare tillgängliga i barnutgåvor på svenska, men handlingen att samla dem i en enhetligt utformad bokserie kan ses som en del av ett kanoniseringssprojekt, inte minst genom spridningen via skolor och skolbibliotek.¹⁴ Genom Barnbiblioteket Saga utpekades vilka böcker som borde finnas på varje barns bokhylla eller som de i varje fall borde få ta del av under sin skolgång. Bokserien marknadsfördes genom betoningen av litterära och pedagogiska värden, gärna i kontrast mot sämre litteratur. I exempelvis en annons från 1933 poängteras att ”Saga är ett standardverk, den bästa motvikt mot den dåliga barnlitteraturen och de förfälskande tidskrifterna!”¹⁵ Även när förlaget gav ut böcker som tillhörde populära men i viss mån ifrågasatta genrer, såsom flickböcker eller så kallade indianböcker, framhölls att serien var en garanti för kvalitet.

Gamla berättelser för en nutida publik

Av manuskriptutlåtandena från 1950- och 1960-talen framgår att redaktionen för Barnbiblioteket Saga aktivt går igenom äldre utgåvor och författarskap i sökandet efter nya klassiker för publicering. Bland dessa finns omdömen om klassiker på originalspråk, i äldre svenska översättningar och även om tidigare utgivna volymer i den egna bokserien. Flera av de texter som bedöms har skrivits av författare som redan fanns utgivna i Barnbiblioteket Saga, men det var sällan de mest berömda verken som lades ut på lektörläsning. Det finns i varje fall inga bevarade utlåtanden för dem. I stället rör det sig om mindre välbekanta böcker i kända författarskap och förfarandet med lektörsbedömning kan i sig ses som ett tecken på att detta är verk vars status var mindre självklar. Lektörerna består vanligen av personer som var verksamma som översättare eller författare på förlaget. Utlåtandena är i många fall både kvicka och välskrivna; de kan vara varmt entusiastiska men även brutalt elaka.

En etablerad definition av en klassiker är ”författare eller litterärt verk som på grund av sitt bestående värde anses förtjäna beteckningen klassisk”.¹⁶ Klassiker förväntas på ett plan att vara tidlösa genom att de genom litteraturhistorien tilltalat människor i olika

perioder och brukar därmed sägas ha ett slags evig aktualitet, men vilka verk som betraktas som klassiker är förstås ändå något som förändras över tid.¹⁷ När Birgit Hanes avråder från publicering av Johann David Wyss *Der schweizerische Robinson* (1812) sker det med hänvisning till att boken saknar ”den livskraftiga och av åren oberoende kärna som kan göra en bok till en riktig klassiker”.¹⁸ I manuskriptutlåtandena för Barnbiblioteket Saga manifesteras den urvals- och sållningsprocess som ligger till grund för kanonisering på ett påtagligt sätt. Ett återkommande bedömningskriterium är just i vilken mån berättelserna har förmågan att överbrygga klyftan i tid och rum till nutidens läsare. Även om det finns exempel bland utlåtandena där en ålderdomlig stämning beskrivs som något positivt, framstår tidsavståndet oftare som ett hinder som i bästa fall kan hanteras med hjälp av bearbetningar.

En central utgångspunkt i utlåtandena är vad samtidens unga läsare förväntas uppskatta och förstå. Resonemangen förhåller sig bland annat till den tilltänkta läsarens ålder och kön, och kombineras emellanåt med en värdering av textens genre. Flickboken ”med sina ädla gestalter och sin sentimentala handling” utdöms till exempel av Ingegärd Martinell som ”ganska utnött” i ett utlåtande om Louisa M. Alcotts *Under the Lilacs* (1878).¹⁹ Under 1960-talet gavs Alcotts mer kända *Little Women* (1868–1869) ut i två volymer i Barnbiblioteket Saga, men förhållandevis få äldre flickböcker publicerades i serien och när man läser utlåtandet kan man ana varför. Böckerna betraktas som ålderdomliga, sentimentala, moraliserande eller rätt och slätt tråkiga. Martinell konstaterar om *Under the Lilacs* att ”[f]ör att en sådan bok ska slå i dag fordras att den har något speciellt, och det är svårt att finna i just den här boken.”²⁰ På många sätt är det en tids-typisk kritik, då flickboksgenren under stora delar av 1900-talet hade ett dåligt rykte.²¹ Hon framhåller dock även hur bokens tänkta läsare har förändrats och att det är

svårt att tänka sig vilken åldersgrupp boken skulle vända sig till; de unga damer som den väl är ämnad att läsas av, är förmodligen numera lite för avancerade för att uppskatta hjältinnornas oskuldsfulla lek med dockor. Och för mycket små damer är *Under the Lilacs* både för romantisk och för otymplig.²²

Att vara ung kvinna på 1960-talet var förstås något helt annat än på 1870-talet, vilket fick till följd att det blev svårt att identifiera en möjlig målgrupp. Invändningarna baseras på att såväl definitionen av ungdom och kvinnlighet som de litterära normerna hade förändrats.

Kritiken att en bok är för gammaldags eller moraliserande gäller dock inte bara flicklitteratur utan riktas lika ofta mot olika typer av äventyrsberättelser. I bedömningen av George MacDonalds fantasyklassiker *At the Back of the North Wind* (1871), uppskattar Hanes "sammansmältningen mellan skir fantasi och påtaglig verklighet", men inte de metafysiska och existentiella tankegångar som äventyren ger upphov till. Den form som lärdomarna tar påstår hon "gör dem absolut osmältbara för de flesta nutidsbarn" och hon kan inte föreställa sig att detta "skulle bli en bok som år 1957 verkligen skulle bli läst".²³ Inte heller Lew Wallaces *Ben Hur. A Tale of the Christ* (1880) faller lektörerna i smaken och denna gång är det de alltför påtagliga religiösa inslagen som väcker tvekan. Läsaren "SAae" noterar att här finns "ett lysande råmaterial, en bok fylld av färgrika upptåg och massor av realistiska detaljer", men är trots det negativ till utgivning. Problemen ligger i att "boken från början inte alls är någon pojkbok, den är bl.a. genomlyst av en gudsnådlighet, ett fromleri som det blir rysligt svårt att råda bot på".²⁴ Den religiösa överbyggnaden anses inte vara av intresse för pojkläsaren, även om den kombineras med en spännande handling. Metafysiska eller religiösa resonemang framstår som en relik som enligt lektörerna inte har någon plats i Barnbiblioteket Saga, i synnerhet inte om de serveras i en predikande ton.

Om en förändrad kvinnosyn hindrade utgivningen av Alcotts mindre kända flickböcker, riktas i flera utlåtanden kritik mot en brutaliserad maskulinitet och hierarkisk människosyn i berättelser som i första hand avses för pojkar. En nedlåtande framställning av en svart betjänt i Jules Vernes *Robur-le-Conquérant* (1887) avfärdas av Roland Adlerberth som "rastrams" och föreslås bytas ut mot en "sydstatare av icke angiven ras" i en eventuell svensk utgåva,²⁵ medan flera verk av Rudyard Kipling avvisas på grund av sin gestaltning av kolonialism och engelsk överklass. Båda författarna finns tidigt representerade i Barnbiblioteket Saga och återkommer såväl i denna som i dess olika underserier fram till det att bokserien upphör.²⁶ Verne hyllas vanligtvis

av lektörerna för sina fantasieggande äventyr och liksom i exemplet med *Robur-le-Conquérant* betraktas eventuella problem i texterna för det mesta som enkelt åtgärdade genom bearbetning. Utlåtandena om Kiplings verk uttrycker både större vördnad för författarskapet och starkare avståndstaganden från texternas ideologi. Undergivenhet mot överklassen och grymhet mot djur kritiserar exempelvis i *Thy Servant a Dog* (1930) och den anonyma läsaren önskar att Kipling ägnat sina konstnärliga krafter åt något annat än att bli ”den engelska herrefolkdogmens diktare”.²⁷ I internatskoleberättelsen *Stalky & Co* (1899) uppskattar Adlerberth däremot humorn, men förskönande beskrivningar av pennalism, patriotism och kolonialism gör att skrattet fastnar i halsen: ”Boken är rolig, men de ideal den predikar är så nattståndna att möglet dryper av dem i stora sjok. Kipling var en stor författare, men hans ideal verkar sagolikt missanpassade i verkligheten för oss som genomlevt andra världskriget.”²⁸ Även denna kritik är i linje med samtidens litterära klimat, då hjältedyrkan, våld och nationalism i traditionella pojk- och äventyrsböcker tonades ner i efterkrigstidens svenska utgivning.²⁹

De negativa manuskriptutlåtandena synliggör hur dessa verk på olika sätt bedöms ha förlorat sin förmåga att tala till nutidens barn och ungdom. Det kan handla om en genre som blivit alltför formelartad, moraliserande och metafysiska budskap som givits en påträngande form, eller daterad ideologi. Avståndet i tid och rum mellan 1950- och 1960-talens Sverige och den värld som skildras i dessa texter tycks ha växt sig alltför stort för att det ska vara möjligt – eller önskvärt – att överbrygga.

Säljbarhet eller ära?

Majoriteten av de äldre verk och författarskap som granskas i manuskriptutlåtandena var i sin tid uppmärksammade och ofta hyllade. Wyss robinsonad var exempelvis en bästsäljare på 1800-talet och är den schweiziska bok som översatts till flest språk, medan *Ben Hur* inte bara givit upphov till en framgångsrik Hollywoodfilm 1959 utan också var den mest sålda boken i USA fram till publiceringen av Margaret Mitchells *Gone with the Wind* (1936). Parallellt med överväganden om tilltänkt målgrupp och litterära kvaliteter, förs i

manuskriptutlåtandena även resonemang kring bokens säljbarhet och i vilken mån publiceringen kan tänkas ge förlaget prestige.

När redaktionen tog ställning till om en bok skulle ges ut har sannolikt frågor om översättningsrättigheter och konkurrerande utgåvor på marknaden haft betydelse för beslutet. Samtida kulturella trender eller förekomsten av berättelsen i andra medier bör också ha spelat in. Dessa typer av överväganden har dock inte lämnat större avtryck i manuskriptutlåtandena, även om det finns några undantag. I omdömet om Edith M. Almedingens *Little Katia* (1966), som utspelas i 1800-talets Ryssland, noterar Mary Ørvig att den bör kunna bli en ”framgång bland Zhivago-bitna tonåringar”, med en implicit hänvisning till den uppmärksammade filmatiseringen från 1965 av Boris Pasternaks roman.³⁰ Utlåtandena om *Ben Hur* nämner däremot inte filmen, men Adlerberth konstaterar att det redan finns ”åtskilliga Ben Hur-upplagor på svensk bokmarknad”, vilket gör utgivningen mindre angelägen. Det främsta skälet till hans avrådan är emellertid bristande litterär kvalitet. Kring Wallace bok står ”en lätt, men inte oigenkännlig doft av religiös kiosk-litteratur” och att införliva den i Barnbiblioteket Saga skulle ”vara Att Gripa Neråt”.³¹ *Ben Hur* kan inte mäta sig med förlagets tidigare utgivning och en publicering skulle snarare påverka bokseriens rykte negativt än gynna den.

Även i bedömningen av Alcotts romaner ställs säljbarhet mot kvalitet. Martinell påpekar att Alcott ”naturligtvis [är] ett säljande namn”, men som noterats tidigare är hon tveksam till boken eftersom den saknar något som skulle göra den speciell och därmed värd att publicera.³² När Jadwiga P. Westrup bedömer *Under the Lilacs* och *Jack and Jill. A Village Story* (1880) diskuteras i stället texternas litterära förtjänster i relation till vad de skulle kunna göra för förlaget:

Är då inte detta ”riktig litteratur”? Det är det väl – miljön är förvisso rikt inmålad och figurerna relativt individualiserade och handlingen inte helt utan nerv, men likväl som det finns ”riktig verklighet” som man inte orkar engagera sig särskilt mycket i så finns det riktig litteratur som man inte orkar läsa. [...] Och om de här två böckerna skall göras njutbara för så många att utgivningen lönar sig fordras det ett enormt arbete av översättaren. Om de skall ges ut för att skänka förlaget ära – så finns det nog andra och ändå ärofullare böcker.³³

Trots det säljande namnet och viss kvalitet är båda lektörerna negativa. Böckerna förväntas inte bli lönsamma eller tillföra förlaget tillräckligt med symboliskt kapitel för att motivera en olönsam utgivning.

Kiplings litterära värde och status framstår i högre grad som otvetydiga och trots kritik mot det ideologiska innehållet är lektörerna eniga om hans storhet som författare. Mest positivt uttrycker sig Hanes i ett utlåtande om *Puck of Pook's Hill* (1906), som återger händelser ur den engelska historien i fantasytappning. Det specifikt brittiska förväntas visserligen vara svårt att göra begripligt för svensk ungdom, men den drivna och fantasifulla berättarkonsten gör "att det aldrig kan bli fråga om att avråda [från utgivning av] en sån här bok". Att berättelsen publicerades vid samma tid som Kipling fick nobelpriset framhålls dessutom som "ingen oäven ingrediens i reklamen".³⁴ Författarens ryktbarhet kan således både ge förlaget ära och fungera som ett försäljningsargument.

Möjligen bedömde redaktionen ändå att översättningen och bearbetningen av *Puck of Pook's Hill* skulle bli för problematisk. Den gavs i varje fall aldrig ut i någon av förlagets bokserier. Även på denna punkt finns ett annorlunda förhållningssätt till Kipling i jämförelse med övriga exempel. Bearbetningarna i Barnbiblioteket Saga kunde vara mycket omfattande och innebära långt större ingrepp än bara förkortningar. Det kunde till exempel handla om förändringar av persongalleriet, berättarstrukturen, den ordning handlingen presenteras i, eller en bortrensning av vad som betraktades som stötande och otidsenliga inslag.³⁵ När lektörerna uttrycker tvekan inför att göra omarbetningar av Alcotts, MacDonalds och Wallaces verk handlar det inte heller om trohet mot originalet, utan om att de inte ser hur berättelserna ska kunna bearbetas för att fungera för en modern publik. Till skillnad från Hanes anser dock "SAae" i ett utlåtande om Kiplings *Stalky & Co* att det inte kan bli frågan om några större ingrepp i hans verk "för så varken får eller bör man göra med en mästare av Kiplings kaliber". Författarens status gör att omfattande omarbetningar av berättelsen inte kan komma på tal, även om det innebär att förlaget går miste om en prestigefull publicering.

Slutligen kan det vara viktigt att påpeka att klassikerbeteckningen inte enbart användes om böcker som förväntades bidra till förlagets status. Inför att volymer som tidigare publicerats i Barnbiblioteket

Saga skulle ges ut på nytt genomgick de inte sällan ytterligare bearbetningar och de kunde även läggas ut på lektörläsning, vilket kunde resultera i att en återutgivning uteblev. Så blev till exempel fallet med Vernes *Mathias Sandorf* (1885), som publicerats i bokserien 1911. Inför en potentiell femte upplaga önskade den anonyma läsaren hellre att boken skulle få ”dö i frid!” och planerna lades på hyllan.³⁶ Även Frederick Marryats *Jacob Faithful* (1831), utgiven i Barnbiblioteket Saga 1934, genomgick lektörsbedömning, men med mer positivt utslag och den gavs ut igen 1959. Den anonyma läsaren uttrycker emellertid ingen större entusiasm för boken, som trots tidigare bearbetningar konstateras vara mycket ålderdomlig. Ytterligare modernisering av språket anses inte heller vara till någon nytta, eftersom det borde vara gammaldags för att matcha innehållet. Utlåtandet avslutas:

Men man får inte förvänta sig en lättläst och spännande bok i vår mening. Marryat är som han är och kan inte omarbetas med samma resultat som [Robert Louis] Stevenson eller [Baronessan Emma] Orczy. Man får lägga in honom i en klassiker-serie och lita på att namnet och boktiteln är orsak nog till en återupplivning.³⁷

Här blir klassiker-serien snarast en möjlighet att gömma ett förlegat verk. En klassiker tillåts enligt denna bedömning att vara lite mossig och förhoppningen är att författarnamnet ändå ska ha tillräcklig tyngd för att återutgivningen ska vara motiverad.

Avslutning

När klassiker granskas inför en eventuell utgivning i Barnbiblioteket Saga på 1950- och 1960-talen kretsar bedömningen kring tre huvudpunkter: om de tilltänkta läsarna kommer att uppskatta verken, hur berättelsernas ålder/ålderdomlighet ska hanteras och i vilken mån utgivningen kan tänkas generera ekonomiskt eller symboliskt kapital för förlaget. Estetiska kriterier är betydelsefulla i urvalet, men sociokulturella faktorer som framställningen av kön, klass och nationalitet vägs också in. Det handlar dock inte om representativitet, som i senare kanondebatter som fokuserat på vems erfarenheter som

kommer till uttryck i urvalet av kanoniserade verk,³⁸ utan om vilka normer och värderingar som är begripliga eller passande för böckernas målgrupp. I utlåtandena uttrycks emellertid ingen större tilltro till de tilltänkta läsarnas förmåga att självständigt förhålla sig till en icke önskvärd ideologi eller ta sig an ett äldre stoff. Ur det perspektivet kan Barnbiblioteket Saga knappast sägas utmana sin publik. Det är inte heller nödvändigtvis syftet med klassiker-serier, som oftare eftersträvar att bevara och förmedla en tradition, gärna till ovana läsare.³⁹ Härefter kan man ana en fortsättning på den läsfrämjande ambition som var drivande när bokserien startades vid sekelskiftet 1900. Det primära målet är fortsatt att tillhandahålla god litteratur till en bred publik, snarare än att rikta sig till en läsande elit eller ge ut bästsäljare av mer tveksamt litterärt värde.

Barnbiblioteket Saga utgör i dag en del av en svensk barnlitterär kanon och passar väl in i en nationell självbild av Sverige som ett land som satsar på läsning och barnkultur. I sin egen tid fungerade serien också som en kanoniseringsinstans, genom att delta i den urvalsprocess som kanonisering alltid bygger på. I bokserier påverkar det enskilda verkets kvalitet värderingen av både serien som helhet och andra volymer i serien,⁴⁰ och klassikerutgivningen bör ha bidragit till att bevara förlagets goda namn i en tid av förändring. Det är talande att Barnbiblioteket Saga i artiklarna från 1900-talets mitt beskrivs just som ett klassikerbibliotek, trots att dessa böcker utgör en mindre del av den totala utgivningen. Denna association var inte nödvändigtvis en entydig välsignelse. Som utlåandet av Marryats roman antyder stod inte klassiker i alla sammanhang för kvalitet och tidlöshet utan kunde också signalera otidsenlighet. Kanske balanserade även Barnbiblioteket Saga under sina sista decennier mellan att bevara sin status genom att vidareföra en tradition och att själv börja bli betraktad som en kvarleva från en äldre tid.

Noter

- 1 "Col." [Eva von Zweigbergk], "Barnen vill ha sina sagor!", *Dagens Nyheter*, 1941-11-26. Den sista formuleringen användes även av förlaget i flera annonser för Barnbiblioteket Saga under 1940-talet. Artiklarna om jubileet i anslutningen till den tvåhundra boken finns samlade i en klippbok i Saga-arkivet, som innehåller handlingar efter bland annat Svensk läraretidnings förlag. Uppgifterna

- om publicering utgår i huvudsak från handskrivna anteckningar i anslutning till urklippen i ett vaxdukshäfte märkt "1938—" i avdelning I: K II: b 3, Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm. Föredraget har skrivits inom forskningsprojektet "Sagan om Saga. Ett barnboks förlags redaktionella praktiker" som finansieras av Vetenskapsrådet. Tack till arkivarie Simon Springare på Svenska barnboksinstitutet för ovärderlig sökhjälp i Saga-arkivet.
- 2 Henry Peter Matthis, "Sagornas jubileum", *Stockholms-Tidningen*, 1942-01-12.
 - 3 "Goda barnböcker", *Lärarinneförbundet* (1941:50). Se även G. P. Quist, "Veckan", *Trelleborgs Tidningen*, 1942-01-31 och "S.Y.H.", "Tiden och tid-skrifterna", *Aftonbladet*, 1941-11-24.
 - 4 Göte Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga* (Lund: Blom, 1966), 35–60, Ulla Bergstrand, *Från Prins Hatt till Gulliver. En stil-historisk och textrelaterad analys av illustrationerna i Barnbiblioteket Saga volym 1–10 åren 1899–1902* (Lund: Gleerupska univ.-bokh., 1982), 7–18 och Stefan Mählqvist, "Barnbiblioteket Saga", *Svenskt översättarlexikon*, hämtad 2024-12-15, https://litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/artiklar/Barnbiblioteket_Saga.
 - 5 Sara Kärrholm, "Ett utile dulci för ungdom. Ungdomens bibliotek som bokserie och förlagssatsning", *Barnboken* vol. 46 (2023), 1–27, <https://doi.org/10.14811/clr.v46.799>.
 - 6 Litteraturen för nybörjarläsare i Barnbiblioteket Saga undersöks i en kommande artikel av Johanna Almqvist och Olle Widhe, medan Ann Steiner noterat att Sveriges första hybridbok (dvs. en publikation som kombinerar tryckt text och ljud) utgavs i Barnbiblioteket Saga 1933. Se Ann Steiner, "Hybrid Books. Merged Audiovisual Literature for Children", *Barnelitterært forskningstidsskrift* vol. 13 (2022), 4, <https://doi.org/10.18261/blft.13.1.6>.
 - 7 Vissa av böckerna ingick både i Barnbiblioteket Saga och någon av underserierna, andra gavs enbart ut i de senare. Pelarböckerna innehöll klassiker, historiska ungdomsromaner och faktaböcker för ungdom, medan Sagas berömda böcker innehöll klassiker ur barn- och vuxenlitteraturen. Namnet till trots innehöll Sagas berömda böcker även volymer som inte tidigare hade publicerats i Barnbiblioteket Saga. Det synliggör att Saga-namnet fortsatt bar på en positiv laddning som kunde användas för att marknadsföra framtida förlagssatsningar.
 - 8 Mählqvist, "Barnbiblioteket Saga".
 - 9 I Saga-arkivet finns åtta volymer med manuskriptutlåtanen från ca 1940–1970. En volym innehåller material från 1940-talet, medan sju volymer innehåller omdömen från 1950- och 1960-talen. Det finns utlåtanen över såväl utländsk utgivning som spontaninskickade svenska manus av varierande kvalitet. Av dessa utgör omdömena om klassiker en mindre del.
 - 10 Se t.ex. Bettina Kümmerling-Meibauer, "Crosswriting as a Criterion for Canonicity. The Case of Erick Kästner", i *Transcending Boundaries. Writing for a Dual Audience for Children and Adults*, Sandra L. Becket red. (New York: Garland, 1999), 15 och Kenneth Kidd, "Classic", i *Keywords for Children's Literature*, Philip Nel och Lissa Paul red. (New York: New York University Press, 2011), 52.
 - 11 Se t.ex. Anja Müller, "Canons and Canonicity", i *The Edinburgh Companion to Children's Literature*, Clémentine Beauvais och Maria Nikolajeva red. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017), 153–166 och Gordon B. Neavill, "Canonicity, Reprint Publishing, and Copyright", i *The Culture of the*

- Publisher's Series. Vol. 1 Authors, Publishers and the Shaping of Taste*, John Spiers red. (Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011), 89–94.
- 12 Müller, "Canons and Canonicity", 156–158 och Deborah Stevenson, "Classics and Canons", i *The Cambridge Companion to Children's Literature*, M. O. Grenby och Andrea Immel red. (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 108–123.
 - 13 Klingberg, *Sekelskiftets barnboks- och Lena Kåreländ, Gurlu Linders barnboks-kritik. Med en inledning om den svenska barnboks-kritikens framväxt* (Stockholm: Bonnier, 1977).
 - 14 Jfr Mählqvist, "Barnbiblioteket Saga".
 - 15 "Barnbiblioteket Saga utgör den bästa barn- och ungdomslitteraturen", *Svensk läraretidning* (1933:9), 201.
 - 16 *Nationalencyklopedin*, "klassiker", hämtad 2024-12-15, <http://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/klassiker>.
 - 17 Kidd, "Classic", 53–54.
 - 18 Birgit Hanes, manuskriptutlåtande om *Den schweiziske Robinson* av Johann David Wyss, 1958-12-12, avdelning I: DIII: 8 (W-Ö), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm. Jag kommer att i brödtexten använda originaltitel på de aktuella böckerna, men i noterna ange den titel som står i manuskriptutlåtandena.
 - 19 Ingegärd Martinell, manuskriptutlåtande om *Under the Lilacs* av Louisa M. Alcott, 1959-04-25, avdelning I: DIII: 2 (A-C), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 20 Martinell, *Under the Lilacs*.
 - 21 Birgitta Theander, *Älskad och förnekad. Flickboken i Sverige 1945–1965* (Göteborg: Makadam, 2006) redogör för den kritik som riktats mot genren och problematiserar den utifrån en genomgång av periodens svenska flickboksutgivning.
 - 22 Martinell, *Under the Lilacs*.
 - 23 Birgit Hanes, manuskriptutlåtande om *At the Back of the North Wind* av George MacDonald, 1956-12-28, avdelning I: DIII: 5 (K-M), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 24 "SAae", manuskriptutlåtande om *Ben Hur* av Lew Wallace, u. å., avdelning I: DIII: 8 (W-Ö), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 25 Roland Adlerberth, manuskriptutlåtande om *Ingenjör Robours luftfärd* av Jules Verne, u. å., avdelning I: DIII: 8 (W-Ö), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 26 Av Verne publiceras bl.a. *Jorden runt på 80 dagar* (1900) och *Kapten Grants barn* (1906), medan *Havets hjältar* (1917) ges ut av Kipling i Barnbiblioteket Saga. Sju volymer av Verne och två av Kipling ingår i Sagas berömda böcker.
 - 27 Anonymt manuskriptutlåtande om *Din tjänare hunden* av Rudyard Kipling, u. å., avdelning I: DIII: 5 (K-M), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 28 Roland Adlerberth, manuskriptutlåtande om *Stalky & Co* av Rudyard Kipling, u. å., avdelning I: DIII: 5 (K-M), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm.
 - 29 Mählqvist, "Barnbiblioteket Saga".
 - 30 Mary Ørving, manuskriptutlåtande om *Little Katia* av E. M. Almedingen, 1966-07-10, avdelning I: DIII: 2 (A-C), Saga-arkivet, Svenska barnboks-institutet, Stockholm. Boken gavs ut i Barnbiblioteket Saga 1968.

- 31 Roland Adlerberth, manuskriptutlåtande om *Ben Hur* av Lew Wallace, u. å., avdelning I: DIII: 8 (W–Ö), Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm. Det framstår som troligt att boken läggs ut på lektörläsning efter att filmen kommit ut, men då manuskriptutlåtandena är odaterade går det inte att säga med säkerhet.
- 32 Martinell, *Under the Lilacs*.
- 33 "J.P.W." [Jadwiga P. Westrup], manuskriptutlåtande om *Under the Lilacs* och *Jack and Jill* av Louisa M. Alcott, u. å., avdelning I: DIII: 2 (A–C), Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm.
- 34 Birgit Hanes, manuskriptutlåtande om *Puck of Pook's Hill* av Rudyard Kipling, 1959-12-05, avdelning I: DIII: 5 (K–M), Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm.
- 35 Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn*, 51–76 och Maria Andersson, "Mord, blod och rosslande kämpars dödsqual. Fridtjuv Bergs *Trojanska kriget* och *Iliaden* för barn", *Barnboken* vol. 45 (2022), 1–25, <https://barnboken.net/index.php/clr/article/view/731>.
- 36 Anonymt manuskriptutlåtande om *Mattias Sandorf* av Jules Verne, u. å., avdelning I: DIII: 8 (W–Ö), Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm.
- 37 Anonymt manuskriptutlåtande om *Jakob ärlig* av Frederick Marryat, u. å., avdelning I: DIII: 5 (K–M), Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm.
- 38 Jfr Müller, "Canons and Canonicity", 153–156.
- 39 Margaret J. M. Ezell, "Making a Classic. The Advent of the Literary Series", *Southern Central Review* vol. 11 (1994:2), 2–16 och Terry I. Seymour, "Great Books by the Millions. J. M. Dent's Everyman's Library", i *The Culture of the Publisher's Series. Vol. 2 Nationalisms and the National Canon*, John Spiers red. (Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011), 166–172.
- 40 John Spiers, "Introduction. Wondering about 'the Causes of Causes'. The Publisher's Series, Its Cultural Work and Meanings", i *The Culture of the Publisher's Series. Vol. 1 Authors, Publishers and the Shaping of Taste*, John Spiers red. (Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011), 23.